

kraja znanstveno preučeno. Zato še vedno nepopolno poznamo politiko investiranja bodisi privatnega bodisi državnega kapitala, bodisi domačega bodisi tujega kapitala v podjetja nerazvitih predelov stare Jugoslavije. Finančno šibke države, ki niso zmogle vse domače gospodarske dejavnosti same financirati, niso bile nenaklonjene udeležbam tujega kapitala v njihovem gospodarstvu, čeprav so se seveda s tem via facti izpostavljale nevarnosti političnega vmešavanja tujine v domače razmere. Toda dejstvo je, da stara Jugoslavija ni simpatizirala z inflacijsko politiko v svojem gospodarstvu.

Prav tako še nimamo zanesljivega pregleda o tem, kakšno gospodarsko politiko so uvedli okupatorji (Nemci, Madžari, Italijani), to je, kaj so podržavili, kaj so izročili svojemu privatnemu kapitalu, kaj so prepustili podjetnikom slovenskega rodu. — Šele osvoboditev je realizirala princip totalnega izrinjenja tujega kapitala iz naših bank in podjetij.

H konkretnemu Hočevarjevemu tekstu imam še nekaj formalnih pripomb:

V 1. poglavju, ki ima naslov Industrijska revolucija, so netočnosti pri kronologiji ustanavljanja nekaterih tovarn, ukinjanja peči na volka, podrobnostih v steklarstvu itd. Toda teh pomanjkljivosti ni zagrešil Hočevar, pač pa literatura, na katero se je naslanjal. Danes vemo že marsikaj bolj eksaktno.

V 5. poglavju, ki ima naslov Narodnost in gospodarski razvoj, so stavki o Samu, krščanstvu, Trubarju, prosvetljenstvu itd. za nas v domovini morda odveč. Čeprav so izvajanja zanimiva, smo mnenja, da ne bi bilo treba seči tako daleč nazaj v knjigi, ki se sicer ukvarja z novejšo gospodarsko zgodovino. To lahko opravičimo samo z dejstvom, da je tekst pisan v tujini in je zato namenjen predvsem tujcem. Za nas bi bilo dovolj, če bi pisec nekoliko širše formuliral program Zedinjene Slovenije iz leta 1848, saj je konec konca ta program rezultat konkretnega historičnega razvoja.

Diskutirati se more tudi o Hočevarjevem poimenovanju posameznih obdobj. Naš naslov »Slovenci v avstrijski eri kapitalizma« se časovno skoraj docela krije z avtorjevo »Franc Jožefovo ero«. V bistvu pa je razlika znatna! Gospodarske zgodovine Slovencev — pa tudi monarhije v celoti — nikakor ne moremo poimenovati kar z vladanjem določenega monarha, ker kronologija vladarjev pač nima nobene konkretne zveze z gospodarskim razvojem v državi. — Tudi naša naslova »Slovenci v jugoslovanski eri kapitalizma« oziroma »Slovenci v socializmu« se časovno točno ujemata s Hočevarjevo »Prvo Jugoslavijo« oziroma z njegovo »Drugo Jugoslavijo«. — Torej je tudi tu jasno, da moramo gospodarsko zgodovino cezurirati predvsem z ekonomskohistoričnimi pojavi, ne pa s političnimi ali vojaškimi dogodki, čeprav se seveda kaj pogosto primeri, da se prvo precej dobro sklada z drugim. Gre za spremembe v strukturi gospodarstva, ne za zunanje dogodke!

Za zaključek: vsekakor moramo izid Hočevarjeve »Strukture« pozdraviti. Poleg tega, da nam je avtor dal delo z močno sintetično potezo, nas je istočasno seznanil z nekaterimi modernimi prijemi obravnavanja gospodarske zgodovine. Kot ekonomist je gotovo pokazal velik smisel za zgodovino, za zgodovinsko podajanje najvažnejših gospodarskih problemov. Upajmo, da bo tudi pri nas sodelovanje historikov in ekonomistov dalo v dostopni bodočnosti podoben rezultat, namreč sintezo slovenske gospodarske zgodovine.

Jože Sorn

Herbert Steiner: **Die Arbeiterbewegung Österreichs 1867—1889**, Beiträge zu ihrer Geschichte von der Gründung des Wiener Arbeiterbildungsvereines bis zum Einigungspartei in Hainfeld, Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich 2, Dunaj Europa Verlag 1964, VIII + 308 str.

Steinerjeva Zgodovina delavskega gibanja v Avstriji je izšla kot druga publikacija v zbirki Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich. Od leta 1958, odkar obstaja to

»delovno združenje«, sta izšli še dve drugi tehtni monografiji, in sicer Hansa Mommsena *Die Sozialdemokratie und die Nationalitätenfrage in habsburgischen Vielvölkerstaat I*, 1963, in Rudolfa Necka zbirka virov *Arbeitserschaft und Staat im ersten Weltkrieg 1914—1918* (A: Quellen) 1. Der Staat (I. Vom Kriegsbeginn bis zum Prozess Friedrich Adlers August 1914 — Mai 1917) Dunaj, Europa Verlag 1964, XL + 331 str., kot tretja knjiga *Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich*. V načrtu je nadaljevanje Mommsenove monografije o nacionalnem vprašanju, drugi del Neckove zbirke dokumentov in pa posamezne študije o delavskem gibanju kot npr. krščansko socialno delavstvo, delavstvo v revoluciji leta 1848, zimmerwaldska konferenca idr. Poleg tega mislijo izdati tudi monografije o posameznih voditeljih socialne demokracije (Adler, Bauer, Renner). Solidnost prvih edicij nam daje upanje, da bo to delo tudi v nadaljevanju tako plodno.

Herbert Steiner je v obsežni monografiji obdelal delavsko gibanje od zakona o društvih 1867 do zedinjevalnega kongresa v Hainfeldu, torej obdobje, ki ga Viktor Adler imenuje »Heldenzeit« delavskega gibanja, saj je bila to doba velikih političnih in gospodarskih bojov, ideoloških nasprotovanj in organizatoričnega drobnega dela, kar je vse bilo temeljni kamen širokega masovnega gibanja, ki je nastalo po hainfeldskem kongresu. Čeprav je delo izšlo šele leta 1964, je bilo oddano že leta 1959 in je literatura, zlasti češka, upoštevana le do tega leta. Sploh odlikuje avtorja široko poznavanje literature, zlasti nemške in češke, razen tega pa v manjši meri madžarske in tudi slovenske ter hrvaške. Zelo mnogo novega je našel avtor v arhivih, predvsem v arhivu notranjega ministrstva in v deželnih arhivih posameznih dežel cesarstva. Literatura, arhivi in obširno časopisje so avtorju omogočili, da je njegovo delo kvaliteten napredek od Brüglowe še vedno standardne *Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie*.

Seveda pa nas bolj zanimajo mesta, ki se tičejo slovenskega deleža v delavskem gibanju. Reči je treba, da v tako široko zasnovanem kontekstu ne moremo pričakovati mnogo o slovenski socialni demokraciji, ki je bila tedaj še v začetkih. Pri vsem tem pa slovenski delež le ni, vsaj hote, zapostavljen. Največ se omenja delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem. To področje pa je v slovenskem historičnem obravnavanju delavskega gibanja tudi najbolj neobdelano. Posamezna močnejša delavska središča, kot Maribor in Celje, so sicer res bila pod močnim nemškim vplivom, vendar je bil tudi procent slovenskega delavstva precejšen. Preučevanje arhivalij na Dunaju in zlasti v Gradcu bi gotovo dalo lepe rezultate. Ob branju Steinerjeve knjige ima človek namreč le vtis, da je bilo delavsko gibanje na slovenskem ozemlju Štajerske močnejše in bolj razgibano kot na Kranjskem, pa čeprav je bilo to gibanje manj slovensko. Tako navaja Steiner podatke po genfskem Vorbote, da je bilo že februarja 1869 v Mariboru in Zeltwegu z okolico okrog 1500 članov socialdemokratskih društev (Steiner, n. d., str. 43 in 44). Tudi kar se časopisja tiče, bi mogli reči, da je bilo delavstvo na Štajerskem z njim bolj seznanjeno kot na Kranjskem; tako je v Mariboru 1885 izšlo 7 števil radikalnega lista *Arbeit*, ki je nato izhajal v Gradcu. Pomemben list radikalne struje *Radikal* iz Libereca je bil tudi na abonentski listi delavskih društev Maribora in Celja (Steiner, n. d., str. 245—250). Zanimiv je podatek, ki ga doslej v slovenski zgodovinski literaturi še nisem zasledil, da je bil v prvem delavskem izobraževalnem društvu na Dunaju izvoljen v odbor na prvih volitvah društva 24. decembra 1867 tudi Slovenec Jožef Blazinčič (Steiner, n. d., str. 8 in Brügel: *Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie*, 1. zv., str. 100). To utemeljuje Steiner s tem, da je društvo v nasprotju z nemškim liberalizmom stalo na stališču internacionalizma in je bil v društvo izvoljen tudi Ceh Muska (ibid.). Čeprav v našem delavskem gibanju o Blazinčiču ni sledu, bi bilo vredno raziskati njegovo delovanje, če ni ta izvolitev le kratka epizoda v njegovem življenju. Tudi notranji spori v strujah socialdemokratov (afere Oberwinder, Tauschinsky) so močno odmevali v delavskih društvih na slovenskem narodnostnem ozemlju Štajerske. Samo nekatera imena, ki jih omenja Steiner (npr.

Kavčič, Potisek, Tanko), kažejo na slovensko narodnost in govore, da so bili slovenski delavci v štajerskem delavskem gibanju na vidnih mestih.

Knjiga vsekakor zasluži branje in nas spet opomni, naj začnemo s kompleksnim obravnavanjem delavskega gibanja na našem narodnostnem ozemlju.

Franc Rozman

Ivo J., Lederer, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference. A Study in frontiersmaking*. New Haven and London, Yale University Press, 1962. Str. XVI + 351.

Monografija profesorja, univerze v Yale (ZDA) Iva Ledererja kompleksno zajema okoliščine nastanka jugoslovanske države med prvo svetovno vojno in po njej, predvsem z vidika razmejitve s sosednimi državami na pariški mirovni konferenci in tja do Rapalla. O knjigi je pri nas napisal odlično recenzijo že **Dragovan Šepić** (JIC 1964 št. 2, str. 105—110), zato njegovih ugotovitev in opozoril tukaj ne bomo ponavljali in bo naš prikaz **Šepićevo** recenzijo skušal le dopolniti. Medtem je **Ledererjeva** knjiga izšla tudi v italijanskem prevodu s posebnim uvodom, ki ga je napisal znani italijanski zgodovinar, specializiran za odnose z Balkanom, **Angelo Tamborra** (La Jugoslavia dalla Conferenza della pace al Trattato di Rapallo 1919—1920. Introduzione di Angelo Tamborra. Milano, Edizione Il Saggiatore, 1965). Recenzijo **Elija Apiha** najdemo v reviji »Trieste«, XIII, Nr. 72, marec-april 1966.

Lederer se je naslonil malodane na vso dosedanja literaturo o predmetu (z izjemami, ki nanje opozarja **Šepić** in ki bi jim dodali vsaj še **A. Prepeluhove** »Pripombe k naši prevratni dobi«), posebno tehtnost pa je delu dal s črpanjem iz nekaterih arhivskih virov. A vendar, čeprav je raziskoval v arhivih treh držav (ZDA, Italija in Jugoslavija), v nobeni izmed njih **Lederer** ni gradiva do konca izčrpal. Tako izvira glavnina njegovih arhivskih podatkov iz Jugoslavije, toda ne, kot bi kdo pričakoval, iz arhivov srbske, pozneje jugoslovanske vlade, ampak iz fonda Jugoslovanskega odbora oz. Trumbičevega arhiva, ki se hrani v Zagrebu. Beograjski arhivi niso upoštevani. Izraba gradiva iz ameriških in italijanskih arhivov je fragmentarna in časovno omejena na leta vojne, medtem ko se za čas od pariške mirovne konference do rapalske pogodbe omejuje v jadranskem vprašanju skoraj docela le na publicirane ameriške in italijanske dokumente (glede na širokopotezno objavljane dokumentov ZDA, je podoba ameriške politike vseeno dokaj celovita). Pomembni so podatki iz arhiva ameriške delegacije »Committee on Rumanian and Yugoslav Affairs« (1919—1920), ki pa se ne nanašajo na jadransko vprašanje, temveč na razmejitve z Avstrijo, Madžarsko, Romunijo in Bolgarijo. Ker je največji del knjige posvečen jadranskemu vprašanju, nastaja nekakšno neravnovesje v porabljenem gradivu in so cela poglavja, predvsem tista za čas po septembru 1919, napisana skoraj izključno na jugoslovanskem, zagrebškem gradivu. Tako dobiva knjiga v marsičem značaj monografije o delu jugoslovanske delegacije, medtem ko ostaja prikaz širšega snovanja drugih faktorjev okrog posameznih mejnih vprašanj, predvsem Italije v jadranskem vprašanju, z redkimi izjemami v okviru že znanih podatkov iz literature.

Iz prvih dveh poglavij, namenjenih jugoslovanskemu gibanju med prvo svetovno vojno in pa sestanku Jugoslavije, naj opozorimo na odlomek iz dveh memorandumov ameriškega zunanjega ministra Lansinga predsedniku Wilsonu, ki utemeljuje podporo gibanju narodov v habsburški monarhiji (30. maja in 25. junija 1918): »Predvsem moramo biti popolnoma odkriti sami s seboj in moramo priznati, da je vse dotlej, dokler je obstajala kakšna možnost za posebni mir z Avstro-Ogrsko, bilo pametno in primerno, da tak mir poskušamo doseči, kljub temu, da bi to bilo v nasprotju s pravičnimi zahtevami narodov znotraj monarhije.« Ko pa so se ti poskusi ponesrečili, »je postalo potrebno revidirati takšno politiko... Moje mnenje je, da moramo — predvsem kot ukrep v voj-